

**ԱՐՏԱԳՆԱ ՄԱՔՄԱՅԻՆ ՍՏՈՒԳՄԱՆ ԻՐԱԿԱՆԱՑՄԱՆ
ԻՐԱԿԱԶԱՓՈՒԹՅԱՆ ՎԱՎԵՐԱՊԱՅՄԱՆՆԵՐԸ
ՄԱՔՄԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹՅԱՆ ՄԱՔՄԱՅԻՆ ՕՐԵՆՍԳՐՔԻ
ՀԱՄԱՏԵՔՍՈՒՄ**

Եվրասիական տնտեսական միությանը Հայաստանի Հանրապետության անդամակցությունն էական փոփոխություններ ներմուծեց նաև մաքսային հսկողության ձևերի համակցության մեջ: Ավելացվեցին հսկողական նոր ձևեր (*օրինակ՝ մաքսային դիտարկումը, բացատրությունների ստացումը*), իսկ գործող հսկողական ձևերի իրավական բովանդակությունն արդեն իսկ էական փոփոխությունների ենթարկվեց: Նշված իրավիճակն, իհարկե, պահանջում է լրացուցիչ գիտագործնական վերլուծությունների իրականացում առկա իրավակարգավորման բացերը կամ թերությունները վերհանելու և կարգավորման առավել ընդունելի տարբերակներ առաջադրելու իմաստով:

Մաքսային միության մաքսային օրենսգրքով² (*այսուհետ նաև՝ Օրենսգիրք*) սահմանված փոփոխություններից մեկն էլ վերաբերում էր ստուգման ինքնուրույն տեսակի՝ մաքսային ստուգման՝ որպես հսկողության առանձին ձևի նախատեսմանը, որը, ըստ էության, իրեր կամ երկու՝ կամերալ և արտագնա ստուգման տարատեսակներով կոչված էր փոխարինելու Հայաստանի Հանրապետության մաքսային օրենսգրքի այլևս չգործող 150.1-րդ հոդվածով նախատեսված ապրանքների և տրանսպորտային միջոցների հետբացթողումային հսկողության ինստիտուտին:³

Գոյություն ունեցող հսկողության ձևերի համակարգում մաքսային ստուգման կարևորությունը դժվար է գերազանահատել: Ինչպես

¹ ԵՊՀ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասպիրանտ, գիտ. ղեկավար՝ ի. գ. թ., դոցենտ Է. Շաթիրյան:

² Ընդունվել է 27.11.2009 թ. ուժի մեջ է մտել 02.01.2015 թ. ՀՀՊՏ 2015.01.21/3 (1092):

³ Ընդունվել է 06.07.2000 թ. ուժի մեջ է մտել 01.01.2001 թ. ՀՀՊՏ 2000.08.21/19 (117):

նշվում է մասնագիտական գրականության մեջ, ապրանքների բացթողումից հետո իրականացվող մաքսային հսկողությունը հանդիսանում է մաքսային օրենսդրության պահպանումն ապահովող ամենահեռանկարային ձևերից ու մաքսային վարչարարության իրականացման առաջնայնություններից մեկը:¹ Իրականացվելով մաքսային ձևակերպումից և ապրանքի բացթողումից հետո՝ այն հնարավորություն է տալիս արդյունավետորեն կենսագործել մաքսային մարմինների հնարավորությունները, խնայել ժամանակը, նպաստում վարչական մարմնի արագ գործելու պարտականության կատարմանը: Այս իմաստով պետք է համաձայնել մասնագիտական գրականության մեջ տեղ գտած այն մոտեցմանը, որ մաքսային ընթացակարգերի պարզեցման և ներդաշնակման, ինչպես նաև արտաքին տնտեսական գործունեության կարգավորման միջոցների արդյունավետության ապահովման համար պետք է ստուգումների իրականացման հիմնական ծանրությունը ընթացիկ մաքսային հսկողության շրջանակներից տեղափոխել դեպի ապրանքի բացթողումից հետո մաքսային հսկողություն:²

Ապրանքի բացթողումից հետո իրականացվող մաքսային հսկողության շրջանակներում, ըստ էության, քննարկման ու գնահատման առարկա են դառնում ստուգման ենթարկվող անձի՝ մաքսային հսկողության դիրքերից արժևորվող վարքագծի բոլոր դրսևորումները: Այս իմաստով կարելի է պնդել, որ ի տարբերություն հսկողության մյուս ձևերի՝ մաքսային ստուգումն իր կիրառման համընդգրկուն բնույթով ներառում է պարզաբանման ենթակա հարցադրումների անհամեմատ ավելի լայն շրջանակ այնքանով, որքանով դրա շրջանակներում գնահատման առարկա է դառնում մի շարք իրավաբանական փաստերի առկայության հարցը: Բնականաբար, պայմանավորված արդյունքում առաջացող իրավական հետևանքներով՝ դրա իրականացումը ենթադրում է իրավակարգավորման որոշակիություն և կանխատեսելիություն, ինչը, մաքսային

¹ St´u Милухова Н. К., Полежаева Н. В., Логистические системы в глобальной экономике, 2015, № 5, էջ 538-540, www.elibrary.ru.

² St´u Агапова А. В., Таможенный аудит: государственный контроль или предпринимательская деятельность? Ученые записки Санкт-Петербургского имени В. Б., Бобкова филиала Российской таможенной академии, 2011, № 2 (39), с. 17-23, www.elibrary.ru

միության մաքսային օրենսդրության վերլուծության արդյունքներով կարելի է փաստել, որ համակողմանիորեն ապահովված չէ: Ինչպես նշվում է մասնագիտական գրականության մեջ, չնայած մաքսային ստուգման իրականացման նախնական համակարգվածությանը, ստուգման ենթակա անձանց նախնական իրազեկվածությունը, ստուգման ընթացքում կիրառվող առանձին միջոցները վկայում են այն մասին, որ մաքսային ստուգումն ուղղված է ոչ միայն խախտումների հայտնաբերմանը, այլ նաև դրանց կանխարգելմանը:¹ Նշված դատողությունը բխում է նաև Օրենսգրքի 134-րդ հոդվածի 1-ին մասի 11-րդ կետից, որը մաքսային մարմիններին լիազորում է, «inter alia», մաքսային միության անդամ պետությունների օրենսդրությամբ սահմանված կարգով արգելանք դնել ապրանքների վրա կամ առգրավել ապրանքներ արտագնա մաքսային ստուգում անցկացնելու ժամկետի ընթացքում՝ այնպիսի գործողությունների կանխարգելման համար, որոնք ուղղված են այն ապրանքների օտարմանը կամ այլ միջոցով տնօրինմանը (ընդգծումը մերն է), որոնց նկատմամբ անցկացվում է արտագնա մաքսային ստուգում: Հետևապես, որպես նաև խախտումների կանխարգելման գործիք՝ դրա իրականացման իրավական հիմքերն ակնհայտորեն պետք է առավել համակողմանի ապահովեն իրավական որոշակիության պահանջների կենսագործումը մաքսային մարմին-ստուգման ենթակա անձ հարաբերություններում:

Մեր համոզմամբ, հսկողության իրականացման ցանկացած ձև ուղղակիորեն ենթադրում է դրա միջոցով պարզաբանման ենթակա հարցերի խիստ որոշակի շրջանակ, որոնք երբևիցե չեն կարող տարածական բնույթ կրել: Այլ կերպ ասած՝ պետք է օրենսդրորեն հստակ կարգավորված լինի, թե կոնկրետ ինչ հանգամանքեր պարզելու, բացահայտելու համար է իրականացվում հսկողության կոնկրետ ձևը: Այլապես կստացվի, որ հսկողության ձևերն իրենց առարկայական բովանդակությամբ և հետապնդած նպատակներով հստակորեն չեն տարբերակվի իրարից: Միաժամանակ, ակներև է, որ պարզաբանման ենթակա հարցերի այդ շրջանակը պետք է նախատեսվի սպառիչ լրիվությամբ, որպիսի կարգավորումը հնարավոր

¹ Sté u Матвиенко Г. В., Государственный аудит. Право. Экономика, 2012, № 3, էջ 102:

րինս համահունչ կլինի նաև նորմատիվ-իրավական ակտերի հակա-կոռուպցիայի գաղափարին: Իհարկե, հայեցողական լիազորությունն ինքնին բացասական երևույթ չէ հատկապես, երբ այն իրականաց-վում է օրենքով սահմանված ուղենիշային պահանջների պահպան-մամբ: Բայցևայնպես, կարծում ենք, որ շատ ավելի նախընտրելի է հնարավորության սահմաններում ունենալ հստակ իրավակարգա-վորում՝ կարգավորման օբյեկտների սպառիչ ցանկով, ինչը հնարա-վորություն կտա ապահովել նաև ակնկալվող իրավական հետևանք-ների կանխատեսելիությունը:

Քննարկվող տեսանկյունից պետք է նկատի ունենալ, որ Միութ-յան օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 3-րդ մասն ընդհանուր առմամբ մատնանշում է իրավաբանական նշանակություն ունեցող այն հան-գամանքները, որոնց պարզաբանման կապակցությամբ իրականաց-վում է մաքսային ստուգումը: Մասնավորապես, դրանք են՝

1) ապրանքները մաքսային ընթացակարգով ձևակերպելու փաստը,

2) ապրանքների մաքսային հայտարարագրման ժամանակ ներ-կայացված մաքսային հայտարարագրում և այլ փաստաթղթերում ներկայացված այն տեղեկությունների հավաստիությունը, որոնք ազդեցություն են ունեցել ապրանքների բացթողման մասին որոշում կայացնելու վրա,

3) պայմանականորեն բաց թողնված ապրանքների օգտագործ-ման և տնօրինման հետ կապված սահմանափակումների պահպա-նումը,

4) մաքսային գործի բնագավառում գործունեություն իրակա-նացնող անձանց համար մաքս,

5) լիազորված տնտեսական օպերատորի կարգավիճակ ստա-նալու համար անհրաժեշտ պայմաններին անձանց համապատաս-խանությունը,

6) Մաքսային միության մաքսային օրենսդրությամբ և (կամ) Մաքսային միության անդամ պետությունների օրենսդրությամբ սահմանված մաքսային ընթացակարգերի պայմանների պահպա-նումը, որոնցով ձևակերպման դեպքում ապրանքները չեն ստանում մաքսային միության ապրանքների կարգավիճակ,

7) այլ պահանջների կատարումը, որոնք սահմանված են Մաքսային միության մաքսային օրենսդրությամբ և (կամ) Մաքսային միության անդամ պետությունների օրենսդրությամբ:¹

Ինչպես տեսնում ենք, մաքսային ստուգմամբ ներառվող գնահատման առարկա հանգամանքներից, դրանց ցանկը բավական տարողունակ է: Ընդ որում, վկայակոչված հոդվածի վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ դրա 3-րդ մասի 7-րդ կետը մաքսային մարմնի պաշտոնատար անձին, ըստ էության, ընձեռում է լիազորություն ստուգելու ինչպես Մաքսային միության մաքսային օրենսդրությամբ, այնպես էլ անդամ պետության օրենսդրությամբ սահմանված ցանկացած պահանջի կատարումը: Մինչդեռ, մեր համոզմամբ, մաքսային ստուգմամբ, պետք է գնահատական տրվի ստուգման ենթարկվող անձի գործունեությանը բացառապես մաքսային իրավունքի դիտանկյունից, ինչի իրականացումը կարգավորման նման պայմաններում կասկածի տակ է դրվում: Ստացվում է այնպես, որ մաքսային ստուգումը դառնում է իրավական լծակ գնահատման առարկա դարձնելու անդամ պետության օրենսդրությամբ սահմանված ցանկացած պահանջի պահպանվածության հարցը: Ակներև է, որ անդամ պետության օրենսդրությամբ սահմանված պահանջը՝ «inter alia», ներառում է նաև հարկային օրենսդրությամբ սահմանված կարգադրագրերը, որոնք բնականաբար, պետք է ստուգվեն հարկային մարմնի կողմից և մաքսային ստուգման շրջանակներում արժևորվել չեն կարող: Նման պայմաններում գտնում ենք, որ օրենսդրությամբ պետք է ապահովվի առավել համակողմանի և տարբերակված իրավակարգավորում մաքսային և հարկային մարմինների կողմից իրականացվող ստուգումների միջև, ինչը ողջամտորեն պահանջում է սպառնիչ լրիվությամբ սահմանել մաքսային ստուգման առարկա համարվող իրավաբանական փաստերը՝ դրանց շրջանակում ներառելով բացառապես մաքսային հսկողության դիրքերից արժևորվող հանգամանքները:

Ասվածն առավել հիմնավորվում է հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ նույն հոդվածի 3-րդ մասի 4-րդ կետն ուղղակիորեն սահ-

¹ Հատկանշական է, որ նշված նորմը նույն խմբագրությամբ ամրագրված է նաև Եվրասիական տնտեսական միության մաքսային օրենսգրքի նախագծում՝ www.eaeunion.org:

մանում է, որ մաքսային մարմինների կողմից, ի թիվս այլնի, ստուգվում է նաև մաքսային գործի բնագավառում գործունեություն իրականացնող անձանց համար Մաքսային միության մաքսային օրենսդրությամբ և Մաքսային միության անդամ պետությունների օրենսդրությամբ սահմանված պահանջների պահպանումը: Թեպետև, նշված դրույթի շրջանակներում նույնպես չի շեշտադրվել մաքսային օրենսդրությամբ սահմանված պահանջի պահպանման գաղափարը, այսուհանդերձ, դրա առկայության պայմաններում 7-րդ կետով սահմանված պահանջը դառնում է ավելորդ:

Բացի այդ, օրինադրույթի վկայակոչված ձևակերպումն, ըստ էության, որևէ տարբերակում չի դնում կամերալ և արտագնա մաքսային ստուգումներով պարզման ենթակա փաստերի միջև, որպիսի մոտեցումը, նույնպես, գտնում ենք, չի կարող թույլատրելի համարվել: Մաքսային ստուգման երկու տեսակների բովանդակային վերլուծությունից պարզ է դառնում, որ դրանք չեն կարող ողջամտորեն միտված լինել միևնույն պահանջների վերհանմանը: Հակառակ դեպքում դրանցից որևէ մեկի ընտրությունը մաքսային մարմնի համար կկրի խիստ կամայական, սուբյեկտիվ-հայեցողական բնույթ այնքանով, որքանով առարկայացված չի լինի որևէ բովանդակային ելակետով: Ուստիև, որպես մաքսային ստուգման նշված երկու տեսակների միջև տարբերակման ցուցիչ՝ առաջարկում ենք դիտարկել բացառապես մաքսային փաստաթղթերի բովանդակային վերլուծության և մաքսային օրենսդրության նորմերի պահանջների հետ դրանց համադրման արդյունքում խախտման առկայության մասին եզրահանգման գալու հնարավորությունը: Նման իրավիճակում մաքսային մարմնի համար ակնհայտ կլինի մաքսային ստուգման որ տեսակն է անհրաժեշտ կոնկրետ խնդիրը կենսագործելու համար:

Առանձին հետաքրքրություն է ներկայացնում նաև Միության օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 3-րդ մասի 5-րդ կետով սահմանված դրույթն առ այն, որ մաքսային ստուգման ժամանակ կարող են կիրառվել նաև հսկողության այլ ձևեր: Ինչպես արդեն նշվեց, մաքսային հսկողության իրականացման յուրաքանչյուր ձև ենթադրում է դրանով հետապնդվող կոնկրետ որոշակի նպատակ և ակնկալվող արդյունքեր՝ բնականաբար ունենալով նաև հարաբերական ինքնուրույնության հատկանիշներ: Հսկողության մեկ ձևի կիրառումն ինքնին չի կարող ենթադրել նաև այլ ձևերի կիրառման հնարավորու-

յուն առանց վերջիններիս վերաբերող օրենսդրական պահանջների պահպանման: Թերևս այս պատճառներով է, որ 2000 թ. ՀՀ մաքսային օրենսգրքի 150.1-րդ հոդվածով խնդրի առարկա ինստիտուտն անվանվում էր հետբացթողումային հսկողություն, որի շրջանակներում, բնականաբար, հնարավոր էր հսկողական մի քանի ձևերի կիրառում:

Այլ կերպ ասած՝ ինքնին մաքսային ստուգման անցկացման փաստը դեռևս չի նշանակում, որ դրա շրջանակներում կարող են ազատորեն կիրառվել հսկողության այլ ձևեր առանց վերջիններիս իրականացման օրենսդրական վավերապայմանների պահպանման: Օրինակ՝ անձնական մաքսային զննության համար ուղղակիորեն պահանջվում է նաև համապատասխան որոշման առկայություն մաքսային մարմնի ղեկավարի (տեղակալի) կամ նրան փոխարինող պաշտոնատար անձի կողմից: Բնական է, որ ստուգման ընթացքում անձնական մաքսային զննությունը՝ որպես հսկողության ձև, կիրառելու համար անհրաժեշտ է պահպանել նաև դրա ընթացակարգը:

Միության օրենսգրքի վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ դրանում արդյունավետորեն կարգավորված չեն նաև մաքսային ստուգման ժամկետի երկարաձգման հետ կապված հարցերը, որպիսի իրավիճակը, մեր համոզմամբ, խնդրահարույց է ստուգման ենթարկվող անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության իմաստով: Բանն այն է, որ Միության օրենսգիրքը չի մատնանշում մաքսային ստուգման ժամկետի երկարացման իրավական հիմքերը: Այսպես, Օրենսգրքի 132-րդ հոդվածի 12-րդ մասի 2-րդ պարբերությունն ուղղակիորեն ամրագրում է, որ *արտագնա մաքսային ստուգման ժամկետը կարող է երկարաձգվել 1 (մեկ) ամսով՝ ստուգումն իրականացնող մաքսային մարմնի որոշմամբ*: Մինչդեռ, նշված հանգամանքն ունի ելակետային նշանակություն ստուգման ենթակա անձանց իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության տեսակետից: Խնդիրն այն է, որ հսկողական կոնկրետ ձևի իրականացման վավերապայմաններն ակնհայտորեն պետք է որոշակի լինեն և չեն կարող թողնվել մաքսային մարմնի բացարձակ հայեցողությանը: Այլպես, մեծ է մտավախությունը, որ յուրաքանչյուր դեպքում մաքսային ստուգման ժամկետն անհարկի, առանց անհրաժեշտության կարող է երկարաձգվել: Քննարկվող տեսանկյունից իրավական լուծման շատ ավելի բազմակողմանի մոտեցում է նախատեսվել «Հայաս-

տանի Հանրապետությունում ստուգումների կազմակերպման և անցկացման մասին» ՀՀ օրենքով, որով ստուգման ժամկետի երկարաձգմանն առաջադրում է կոնկրետ որոշակի պահանջներ:¹

Այսպես, Օրենքի 4-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ *անհրաժեշտության դեպքում ստուգումն իրականացնող պաշտոնատար անձի գրավոր հիմնավորմամբ՝ համապատասխան պետական մարմնի ղեկավարի (փոխարինող պաշտոնատար անձի) հրամանով կամ հանձնարարագրով, սույն հոդվածի 1-ին կետով սահմանված ժամկետը կարող է երկարաձգվել մինչև 10 անընդմեջ աշխատանքային օր (...):*

Ինքնին հասկանալի է, որ նշված իրավակարգավորմամբ օրենսդիրը նախատեսել է ստուգման ժամկետի երկարաձգման առավել բարդ իրավական ընթացակարգ, որը բոլոր դեպքերում համաչափ գործիք է անձի իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության տեսակետից: Հետևապես, գտնում ենք, Միության օրենսգրքով նույնպես պետք է ամրագրվեր ստուգման ժամկետի երկարացման հիմնավորվածության պահանջը:

Առհասարակ, հարկ է նկատել, որ Միության օրենսգրքով նախատեսված ստուգման անցկացման իրավական հիմքերին, ընթացակարգերին վերաբերող առանձին պահանջներ ուղղակիորեն հակասում են ներպետական օրենսդրությամբ սահմանված չափանիշներին: Բանն այն է, որ օրենքով սահմանված երաշխիքների մի մասը կիրառելի չէ մաքսային մարմնի կողմից իրականացվող ստուգումների նկատմամբ այնքանով, որքանով Միության օրենսդրությամբ նախատեսված են դրա իրականացմանը վերաբերող այլ պահանջներ:

Բանն այն է, որ «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 4-րդ հոդվածի 4-րդ մասի համաձայն՝ եթե Միության մաքսային օրենսդրությամբ սահմանված են սույն օրենքով նախատեսված դրույթներից տարբերվող դրույթներ, ապա գերակայությունը տրվում է Միության մաքսային օրենսդրությանը, բացառությամբ այն դեպքերի, երբ Միության օրենսդրությամբ այդ դրույթների սահմանումը վե-

¹ Ընդունվել է 17.05.2000 թ. ուժի մեջ է մտել 01.07.2000 թ. ՀՀՊՏ 2000.06.23/14(112) այսուհետ կրճատ՝ Օրենք:

րապահված է Հայաստանի Հանրապետության ներքին օրենսդրությամբ:

Վկայակոչված իրավադրույթի բովանդակային վերլուծությունից կարելի է աներկբա արձանագրել, որ ստուգման իրականացման կարգի, ներառյալ՝ դրա ժամկետի երկարացման մասով պետք է գործեն Միության օրենսգրքով սահմանված ուղենիշները, որոնցում, ինչպես նշվեց, ստուգման ժամկետի երկարացման իրավական հիմնավորվածության մասին պահանջ նախատեսված չէ:

Իրավակարգավորման նման պայմաններում իրավական որոշակիության ապահովման իմաստով, գտնում ենք, նպատակահարմար կլինեք օրենքով պարզապես կանոնակարգել մաքսային մարմնի կողմից իրականացվող ստուգումների առանձնահատկությունները՝ հաշվի առնելով այն հարցերը, որոնց կարգավորումը Միության օրենսդրությամբ վերապահված է անդամ պետության իրավասությանը: Հակառակ դեպքում, ստացվում է, որ Միության օրենսդրությամբ նախատեսված ստուգման իրավական հիմքերը, ժամկետներն ու ընթացակարգային այլ հարցերը չեն թղթակցում օրենքով նախատեսված պահանջների հետ, որպիսի իրավիճակը, մեր համոզմամբ, ընդունելի չէ ինչպես իրավական ակտերի միջև անհստակությունների ու հակասությունների առավելագույնս լուծման, այնպես էլ պատշաճ իրավակիրառման իմաստով:

Միության օրենսդրությամբ համակողմանի կարգավորում չեն ստացել նաև արտագնա մաքսային ստուգման կասեցման հետ կապված հարցերը, որպիսի իրավիճակը, մեր համոզմամբ, նույնպես պահանջում է խնդրի լուծում օրենսդրական կարգավորման մակարդակով: Այսպես, Միության օրենսգրքի 132-րդ հոդվածի 12-րդ մասի 3-րդ պարբերությունը մաքսային ստուգման ժամկետի կասեցումն ուղղակիորեն կապում է *ուսումնասիրություններ կամ փորձաքննություններ անցկացնելու, Մաքսային միության անդամ պետությունների կամ օտարերկրյա պետությունների իրավասու մարմիններ հարցումներ ուղարկելու, արտագնա մաքսային ստուգումն անցկացնելու համար ստուգման ենթակա անձի կողմից անհրաժեշտ փաստաթղթերի վերահաստատման, ստուգման տվյալ ժամանակահատվածին առնչվող և արտագնա մաքսային ստուգման արդյունքների հիման վրա կազմվող եզրահանգումների վրա ազդող լրացուցիչ փաստաթղթեր ներկայացնելու անհրաժեշտության առկայության հետ:*

Միաժամանակ, վկայակոչված իրավադրույթն ամրագրում է նաև, որ մաքսային ստուգման կասեցման ժամկետն ու կարգը սահմանվում են Մաքսային միության անդամ պետությունների օրենսդրությամբ:

Նշված հարաբերությունների կարգավորմանը վերաբերող «Մաքսային կարգավորման մասին» ՀՀ օրենքի 134-րդ հոդվածի 2-րդ մասն ուղղակիորեն սահմանում է, որ արտագնա մաքսային ստուգման կասեցումը և վերսկսումը ձևակերպվում են վերադաս մաքսային մարմնի ղեկավարի որոշմամբ՝ ստուգում իրականացնող մաքսային մարմնի պաշտոնատար անձի գրավոր հիմնավորման հիման վրա:¹

Նշված օրինադրությամբ նախատեսված իրավակարգավորումից բոլորովին չի բխում, որ արտագնա մաքսային ստուգման կասեցումն անպայմանորեն պետք է կապվի Միության օրենսգրքով սահմանված վավերապայմանների հետ: Մինչդեռ, Միության օրենսգրքը մաքսային արտագնա ստուգման կասեցումը պայմանավորում է բացառապես դրանց ի հայտ գալով: Ուստիև, գտնում ենք, որ անհրաժեշտ է օրենքում ուղղակիորեն սահմանել, որ ստուգում իրականացնող պաշտոնատար անձի գրավոր հիմնավորումն անպայմանորեն պետք է տեղեկություններ պարունակի Միության օրենսգրքի 132-րդ հոդվածի 12-րդ մասի 3-րդ պարբերությամբ սահմանված վավերապայմաններից առնվազն մեկի առկայության մասին: Հակառակ դեպքում, ստացվում է, որ ներպետական օրենսդրությամբ բավարար իրավական որոշակիությամբ երաշխավորված չեն Միության օրենսգրքով նախատեսված պահանջները: Բնական է, որ օրենսդրական կարգավորման նման պայմաններում արտագնա մաքսային ստուգման ժամկետի կասեցման յուրաքանչյուր դեպք պետք է ուղղակիորեն կապվի Օրենսգրքում ամրագրված պայմաններից առնվազն մեկի հետ: Հակառակ դեպքում, դրա իրականացումն ինքնին պետք է դիտարկվի ոչ իրավաչափ:

Օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 2-րդ մասի վերլուծությունից ուղղակիորեն բխում է, որ բացառապես օրենսդրությամբ սահմանված ստուգման ենթակա անձանց խիստ որոշակի շրջանակի նկատմամբ

¹ Ընդունվել է 17.12.2014թ. ուժի մեջ է մտել 02.01.2015թ. ՀՀՊՏ 2014.12.30/76(1089).1:

է թույլատրելի հսկողության քննարկվող կառուցակարգի կիրառումը: Այլ կերպ ասած՝ Եվրասիական տնտեսական միության օրենսդրությամբ սահմանված է իրավակարգավորման այն տրամաբանությունը, որ հսկողության որևէ ձև կիրառելու համար անհրաժեշտ է նախևառաջ արդեն իսկ առկա, գոյություն ունեցող իրավահարաբերություն ստուգվողի և հանրային իշխանության անունից հանդես եկող մաքսային մարմնի միջև, որը կանոնակարգվում է մաքսային օրենսդրության նորմերով:

Այսպես, Միության օրենսգրքի 132-րդ հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ *ստուգման ենթակա անձի կողմից ներկայացված տվյալների հավաստիությունը հաստատելու անհրաժեշտության դեպքում մաքսային մարմինը կարող է արտագնա մաքսային հանդիպակաց ստուգում իրականացնել այն անձանց նկատմամբ, որոնք ստուգման ենթակա անձի հետ կապված են ապրանքների հետ կապված գործարքներով (գործառնություններով):*

Նշված իրավադրույթի վերլուծությունից ուղղակիորեն բխում է, որ առանձին դեպքերում մաքսային ստուգումը կարող է իրականացվել նաև այնպիսի տնտեսավարող սուբյեկտների նկատմամբ, որոնք մաքսային մարմնի հետ որևէ իրավահարաբերության մեջ չեն գտնվում: Մինչդեռ, վերջիններս, ոչ միայն մաքսային օրենսդրության դիրքերից արժևորվող գործառնություններ չեն իրականացնում, այլ նաև մատնանշված չեն Միության օրենսգրքի 122-րդ հոդվածի 2-րդ մասում՝ որպես ստուգման ենթակա անձինք: Արդյունքում ստացվում է այնպես, որ վերջիններիս մոտ անցկացվող ստուգման իրավական հիմքերն Օրենսգրքով նախանշված չեն բավարար իրավական որոշակիությամբ:

Ասվածը կարևորվում է հատկապես նշված անձանց իրավունքների պաշտպանության տեսակետից: Ակնհերև է, որ ստուգման ենթակա անձի հետ ապրանքի հետ կապված գործարքներով առնչություն ունեցող անձի մոտ իրականացվող ստուգումն ամբողջ ծավալով ենթադրում է այն բոլոր կառուցակարգերի կիրառումը, որոնք կարող են առկա լինել, օրինակ՝ հայտարարատուների մոտ ստուգում իրականացնելիս: Խոսքը վերաբերում է հատկապես ապրանքների վրա արգելանք դնելուն կամ դրանց առգրավմանը: Խնդիրն այն է, որ դեպքերի մեծամասնությամբ ստուգման ենթակա անձի հետ գործարքներով կապված անձինք հանդես են գալիս որպես բարեխիղճ ձեռքբերողներ, որոնք կոնկրետ ապրանքը ձեռքբերելիս չգիտեին և

պարտավոր էլ չէին իմանալու, որ դրա տեղափոխման ընթացքում կամ դրանից հետո խախտվել են մաքսային օրենսդրությամբ սահմանված պահանջները: Մինչդեռ, առկա իրավակարգավորմամբ խնդիրն այնպիսի լուծում է ստացել, որ նշված հանգամանքը չունի իրավական որևէ նշանակություն: Արդյունքում ստացվում է այնպես, որ օրինակ, ցանկացած առևտրային կամ ոչ առևտրային իրավաբանական անձ, ով օրինաչափորեն և բարեխղճորեն ենթադրյալ օրինախախտ տնտեսավարող սուբյեկտից ձեռք է բերել ապրանք, կարող է հայտնվել ծայրահեղ անբարենպաստ վիճակում, երբ վերջինիս թույլ տված խախտման հետևանքով մաքսային մարմիններն իր մոտ իրականացվող արտագնա մաքսային ստուգումների արդյունքում առգրավեն ապրանքները կամ արգելանք դնեն դրանց վրա:

Խնդրի մասին առավել համապարփակ պատկերացում է տալիս հանրային իրավահարաբերություններում համանման կառուցակարգի իրավական հիմքերի ուսումնասիրումը: Այսպես, Օրենքի 7-րդ հոդվածի ը) կետը հարկային մարմիններին լիազորություն է ընձեռում ստուգման իրենց լիազորություններն իրականացնելիս ստուգվող տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից դրամական գործառնություններ կատարելու, հաշվետվություններ և հաշվարկներ կազմելու ճշտությունը հիմնավորելու նպատակով իրականացնել գործարքի մյուս կողմի մոտ հանդիպակաց՝ միայն տվյալ գործարքի կատարման օրինականության ստուգումներ:

Վկայակոչված իրավադրույթի բովանդակային վերլուծությունից կարելի է առանձնացնել հանդիպաց ստուգում իրականացնելու իրավաչափության առնվազն երկու վավերապայման.

հանդիպակաց ստուգումը պետք է անպայմանորեն կապված լինի ստուգվող տնտեսավարող սուբյեկտի կողմից դրամական գործառնություններ կատարելու, հաշվետվություններ և հաշվարկներ կազմելու ճշտությունը հիմնավորելու նպատակի հետ,

հանդիպակաց ստուգումը պետք է անպայմանորեն կապված լինի միայն տվյալ գործարքի կատարման օրինականության հետ:

Ինչպես տեսնում ենք, ի տարբերություն հարկային իրավահարաբերություններում կիրառվող հանդիպակաց ստուգման, մաքսային գործի բնագավառում արտագնա մաքսային հանդիպակաց ստուգումը որևէ ելակետով սահմանափակված չէ, ինչը, մեր համոզմամբ, թույլատրելի լուծում չի կարող համարվել: Մաքսային ստուգումն արդյունավետ հսկողական գործիք է մաքսային գործի բնագավա-

ռում գործունեություն իրականացնող անձի իրավական կարգավիճակն էականորեն սահմանափակելու իմաստով, որը պետք է խարսխվի հետապնդվող նպատակի և կիրառվող գործիքի համաչափության գաղափարի վրա: Մինչդեռ, խնդրո առարկա պարագայում մաքսային մարմնին վերապահված լիազորությունը չունի իրականացման բովանդակային ուղենիշներ: Ուստի, առաջարկում ենք կոնկրետացնել արտագնա հանդիպակաց ստուգման իրականացման իրավական հիմքերը՝ դրանց շրջանակում նախատեսելով մասնավորապես երկու վավերապայման.

արտագնա մաքսային հանդիպակաց ստուգման ընթացքում պետք է գնահատվի ստուգման ենթակա անձի կողմից գործարքի արդյունքում ձեռքբերված ապրանքների առգրավման կամ դրանց վրա արգելանք դնելու իրավաչափության հարցը,

արտագնա մաքսային հանդիպակաց ստուգման ընթացքում ստուգման ենթակա անձի կողմից համապատասխան ապրանքի ձեռքբերման հիմքը կազմող գործարքը պետք է քննարկի բացառապես մաքսային օրենսդրությամբ սահմանված նորմերի պահանջների պահպանման տեսանկյունից:

Այսպիսով, մաքսային ստուգման իրականացման ընթացակարգային պահանջների կանոնակարգումն ունի չափազանց կարևոր նշանակություն մաքսային գործի բնագավառում գործունեություն իրականացնող անձանց իրավունքների արդյունավետ պաշտպանության տեսակետից: Այն հնարավորություն է տալիս վերջիններիս մոտ ձևավորել վստահություն մաքսային քաղաքականության կենսագործման միջոցների կիրառման օրինականության նկատմամբ, նպաստում է մաքսային իրավահարաբերությունների կայուն զարգացմանը, ինչի արդյունավետությունն արտաքին տնտեսական գործունեության կանոնակարգվածության ապահովման հարցում դժվար է գերազնահատել:

Тигран Хачикян

Аспирант кафедры гражданского процесса ЕГУ

УСЛОВИИ ПРАВОМЕРНОГО ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ТАМОЖЕННОЙ ПРОВЕРКИ В КОНТЕКСТЕ ТАМОЖЕННОГО КОДЕКСА ТАМОЖЕННОГО СОЮЗА

Статья относится к сущности правовая природа таможенной проверки и его принципам. В статье исследуется проведение таможенного контроля после выпуска товаров. Статья особенна в том смысле, что предложения и выводы сделаны в разрезе «Таможенного законодательства Таможенного Союза» и Закона РА «О таможенном регулировании». Учитывая необходимость соотношения связи субъект-функция-институт, в статье вносятся предложения по совершенствованию правового регулирования вышеуказанного института.

Tigran Khachikyan

PHD Student of the YSU Chair of Civil Procedure

PROPS OF LAWFUL FULFILMENT OF CUSTOMS AUDIT IN THE CONTEXT OF THE CUSTOMS CODE OF THE CUSTOMS UNION

The article refers to the nature of customs audit, as well as the principles of implementation. In the article the ways of application of post-clearance customs control are explored. The article is also noteworthy as the recommendations and conclusions are made in the context of the legal regulations of the Customs Code of the Customs Union and "Law about customs regulation of the RA". Taking into account the necessity of ensuring harmony of subject-function-institute, some suggestions have been made in the article concerning to the mentioned institute.

Բանալի բառեր՝ մաքսային հսկողություն, մաքսային հսկողությունը բաղադրումից հետո, մաքսային ստուգում, մաքսային կարգավորում:

Ключевые слова: таможенный надзор, таможенный надзор после выпуска, таможенная проверка, таможенное регулирование.

Key words: customs control, post-clearance customs control, customs audit, customs regulation.